

Tursınhan Zakenoğlu'nun *Mangıtas* (Bengütaş) Romanındaki "Mangilik El" (Ebedî Ülke) Kavramının Sanatsal Sunumu*

Ainur Akhmetova**

Öz

Günümüzde sanatsal bilimsel edebiyat eleştirisi kategorisinin sanatsal eserlerde ele alınması, Kazak edebî eleştirisinde de önemli yere sahiptir. Kazak edebiyatında uzun süreli oluşma, gelişme ve canlanma tarihi olan "Ebedî Ülke" kavramı, ulusal sanat kavramlarının bir parçasıdır. Tarihsel, yazınsal ve bilimsel araştırmalara göre "Ebedî Ülke" kavramının etimolojisinin 6. – 8. yüzyıllardaki "Bilge Kağan", "Tonyukuk", "Kül Tegin" ve diğer Eski Türk yazıtları metinlerine, bazı eski kaynaklarda daha da önceki yüzyıllara dayandığı düşünülmektedir. Yazar Tursınhan Zakenoğlu'nun *Bengütaş* adlı romanında "Ebedî Ülke" kavramı üzerinde bir sanat birleşmesini yaratan bireysel yazma sistemleri, semboller, metaforlar, denklemler v.b. yöntemler çokça kullanılmıştır. Romanda yazarın sanatsal bakış açısına göre, "Ebedî Ülke" kavramı, "Yaradan'ın belirlediği Mahşer gününe kadar ulusun maddi ve manevi değerleri kendisine ait ve ebedî olmalıdır." anlamına gelen geleneksel yaratıcı fikirler ile aynı anlama gelmektedir. İsmi geçen romandaki millî değerler, Türk halkının değerleri ve kahramanlarının betimlenmesi "Ebedî Ülke" kavramının tanıtımını oluşturur.

Anahtar Kelimeler

"Ebedî Ülke", Kazak romanı, Türklük kavramı, "Ebedî Ülke" kavramı, sanatsal sunum.

* Geliş Tarihi: 07 Mayıs 2019 – Kabul Tarihi: 20 Kasım 2019

Bu makaleyi şu şekilde kaynak gösterebilirsiniz:

Akhmetova, Ainur. "Tursınhan Zakenoğlu'nun *Mangıtas* (Bengütaş) Romanındaki "Mangilik El" (Ebedî Ülke) Kavramının Sanatsal Sunumu." *bilig*, no. 100, 2022, ss. 77-97.

Bu araştırma "AP09259694 Modern Edebiyat Bilimi ve Bilişsel Paradigma" başlıklı bilimsel proje kapsamında yazılmıştır.

** Dr., M.O. Auezov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü, Bağımsızlık Dönemi Edebiyat ve Kurgu Gazeteciliği Bölümü – Kazakistan; Hoca Ahmet Yesevi Uluslararası Türk-Kazak Üniversitesi, Avrasya Araştırma Enstitüsü, Toplum ve Kültür Bölümü – Türkistan / Kazakistan

ORCID: 0000-0003-0990-1182

qazakhmetova@gmail.com

Giriş

Günümüzde Kazak edebiyatı ile sanatındaki “Ebedî Ülke” kavramını araştırma işi önemli bir yere sahiptir. Çünkü Türk topluluklarının fikri dünyasında uzun asırlar önce yerleşen “Ebedî Ülke” kavramı 2014 yılında Kazak toplumunda tekrar yenilenmeye ve canlanmaya başlamıştır. Mevcut küreselleşme devrinde Kazak halkının millî kimliğini korumak ve uzun geçmişi olan tarihini, kültürünü diğer ülkelere tanıtmak için Kazak yazarları edebî eserlerinde Türk kültüründe eski zamanlarda yer alan “Ebedî Ülke” kavramını tekrar kullanmaya ve canlandırmaya başladılar. “Tekrar canlandırmaya başladılar.” dememizin sebebi Türk halklarının fikri dünyasında “Ebedî Ülke” anlamının ilk temelleri 6. – 8. yüzyıllarda oluşmaya başlamasıdır. Bununla ilgili tarihî vesikalar Orhun-Yenisey nehirlerinin kıyısından bulunan “Bilge Kağan”, “Tonyukuk” ve “Kül Tigin” yazıtlarında karşımıza çıkmaktadır (Ahmetoğlu vd. 128).

Günümüzde edebî eserlerdeki “Ebedî Ülke” kavramı ilmî çalışmalarda ele alınmakla birlikte son yıllarda Kazakistan devletinin de girişimleriyle Kazak halkının millî ülküsü olarak belirlenmiştir. Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev şöyle demiştir: “Ben toplumda “Kazak halkının millî ülküsü nasıl olması lazım?” sorusunun sık sık tartışıldığını görmekteyim. Bizim için geleceğimize yön verecek, milleti bir araya getirip büyük amaçlara götürececek bir ülkü var. O, – “Ebedî Ülke” ülküsüdür” (Nazarbayev 3).

Kazak edebiyatı ile ilgili yapılan çalışmalarda “Ebedî Ülke” kavramı daha çok millî ülkü olarak incelenmiştir. Tarihçi H. Abcanov kendi çalışmasında “Ebedî Ülke” anlayışının ve ülküsünün temel özelliklerini ortaya koymuştur. Edebiyat bilimi ve Türkoloji alanında “Ebedî Ülke” ülküsü üzerinde çalışan bilim adamları arasında Ş. Eleukenov, M. Joldasbekov, U. Kalicanov, C. Dadebayev, T. Jurtbay, A. Şarip, D. Kıdıralı, Ö. Abdımanoğlu, K. Sartkocaoğlu, A. İsimakova, A. Abdulina, A. Temirbolat, N. Akış vd. vardır. “Eski ve Hanlık Devri Edebiyatındaki “Ebedi Devlet” Millî Ülküsü” adlı kolektif monografide araştırmacılar Kazak edebiyatının eski devrindeki edebî örnekleri ile şairlerin şiirlerindeki “Ebedî Ülke” ülküsünün sanatsal boyutunu incelemiştir (Daha fazla bilgi için bkz. Abdımanoğlu 2016).

Dünyada genel anlamda edebiyat biliminde “kavram” kategorisini edebî eserler üzerinden ele alma meselesi önemli sayıldığı için “Ebedî Ülke” anlayışının Kazak edebiyat biliminde de “kavram” terimi olarak incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz. Araştırmacı B. İ. Nurdauletova’ya göre: “...Kavram vasıtasıyla ifade edilenleri anlamak için belirli bir kültürü benimseyenler arasında oluşan dünyayı tanıyıp bilmek lazım... Dil ve kültürdeki değerler kavram vasıtasıyla görülür. Kavram olabilecek anlamlar sınırlıdır. Kavram olması için belirli bir kültürde önemli, değerli ve çok kapsamlı dilsel birlikleri içeren deyim ve atasözlerine, şiirsel ve edebî metinlere konu olabilecek gerçek olguların olması lazım.” (Nurdauletova 59). “Ebedî Ülke” kavramı 8. yüzyıldan başlayıp 21. yüzyıla kadar halkın hafızasında birkaç defa yenilenerek bilimsel çalışmalarda (eski Orhun-Yenisey yazıtlarının metinlerinde, Farabî’nin “Erdemli Şehir Sakinlerinin Görüşleri Hakkında” ve Yusuf Has Hacib’in “Kutadgu Bilig” adlı eserlerinde vd.) teorik ve kavramsal temelleri oluşturulup yazarların bireysel edebî eserlerinde daha da gelişerek çok yönlü sıfat kazanmıştır. Bu bakımdan “Ebedî Ülke” kavramının edebî bir kavram olarak incelenmesi gerektiğini düşünmekteyiz.

“Ebedî Ülke” kavramı, diğer Türk halklarıyla birlikte Kazak halkının da zihniyetinde önemli bir rol oynamaktadır. S. Stepanov’a göre kavram, kültürün insan bilincine entegrasyonu, kültürün insanın zihinsel dünyasına konsantrasyon veya yoğunlaşma yoluyla girmesi demektir (Stepanov 43). “Ebedî Ülke” kavramı, insanların kendi doğduğu topraklarda bağımsız olarak yaşama hayallerinin sanat eserlerine yansıtılması anlamına gelir. Bu kavramın tarihsel, dini, felsefi, kültürel, edebi ve estetik temellerini eski Türk yazıtlarında görmek mümkündür (Ahmetoğlu vd. *Ādebi...* 128). 6. – 8. yüzyıllarda «Ebedî Ülke» kavramı Türk, Kazak, Özbek, Azerbaycan, Kırgız, Gagavuz ve diğer Türk topluluklarının zihniyetinde bağımsız ülke olmak, büyük imparatorluklar kurmak gibi hayallerden ortaya çıkmıştır. Çeşitli kavramlar, fikirler, sosyal görüşler ve kavram kapasitesinde olan düşünceler başlangıçta ulusların akıllarında “doğar” ve sonradan büyümeye başlar. Günümüzde bağımsız devlete sahip olan Kazak Türkleri’nin edebiyatı ve sanatında “Ebedî Ülke” kavramı, manevi uyanış ve gelişme anlamına gelmektedir. Bunun en büyük nedeni, 1991 yılında Kazakistan’ın SSCB’den ayrı bağımsız bir devlet olarak kurulmasındadır. Çünkü Kazak şair ve yazarları Sovyetler Birliği’nin baskısından kurtularak eserlerinde ulusun meydana gelmesi, onun tarihini, maneviyatını, dinini vb. konuları ele almaya başlamışlardı.

Yazar T. Zakenoğlu'nun "Bengütaş" romanı 2012 yılında yayınlanmıştır. "Bilge Kağan", "Tonyukuk" ve "Kül Tigin" yazıtlarında isimleri geçen Türk milletinin kağanları ve devlet adamlarının sözleri romanda kullanılmış ve yeni hikâyenin temelini oluşturmuştur. Yazarın çalışmalarında ebedî bir ulus olma fikri metaforlar, semboller, geçişler, eşdeğerler, sınıflandırmalar, gösteri gibi edebî unsurlar yoluyla ön plana çıkartılmıştır. Eski Türk anlayışındaki ebedî bir ulus olma hayali bağımsızlık, tarih, gelenekler, birlik, barış, manevi değerlerin sanatsal ifadesi bağlamı ile ortaya çıkarılmıştır. "Bengütaş" romanı, 13 yüzyıl önceki eski Türk toplumlarının barış içinde yaşadıkları dönemi panoramik bir şekilde göstermesi ile özeldir. T. Zakenoğlu'nun "Bozkurtların Gözyaşları" adlı romanında da, "Ebedî Ülke" kavramının birçok sanatsal çeşidi vardır. Kazak edebiyatında 6. – 8. yüzyıllardaki Türk halklarının hayatını betimleyen başka eserler yoktur. Makalede, "Bengütaş" romanının edebiyat bilimi yöntemleriyle tahlili yapılarak yazarın "Ebedî Ülke" anlayışına ilişkin düşüncelerini belirlemeye çalışılacaktır.

Romanın Tarihçesi

Yazar Tursınhan Zakenoğlu'nun 2012 yılında yayımlanan "Bengütaş" romanının yazılmasına Orhun Yazıtları'na yansıyan kadim Türk düşünce sistemi ve 2001 yılında Japonya'da yapıldıktan sonra "Kül Tigin Yazıtı" anıtının kopyasının Kazakistan'ın başkenti Astana'ya getirilmesi vesile olmuştur. Eseri sanatsal ve belgesel bir düzey yazı örneği sayabiliriz. Çünkü bu eserde Kazakistan'ın önemli devlet adamlarının isimleri, onların kültür ve politika alanındaki çalışmaları herhangi bir değişiklik yapılmadan verilmiştir. Anıtın açılması sonucu gerçekleşen bilimsel konferanstaki Kazakistan Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in konuşmasına, İ. Tasmagambetov'un Kazak kültürünün gelişimine katkıları, vb. ünlü kişilerin sağladıkları katkılara eserde de değinilmiş ve yazar bu konuları kendine has özel üslupla ele almıştır. Roman, aydınların buluşması ve "Kül Tigin" anıtının kopyasını karşılama sevinçleriyle başlar. Metin bağlamında yazarın Türk ve ulusal değerlere saygı duyduğu ve şefkat gösterdiği hissedilir. Bu romanın önsözünü yazan ünlü yazar ve bilim insanı Tursın Jurtbay, "Konuya Kazak halkının yeni başkentinin bin yıllık tarihsel değerlere tekrar kavuşmasından başlayarak, okuyuculara "Kül Tigin" anıtı bizim için neden gerekli? Neden değerli?" sorularını sorarak, bu soruların cevabını bin yıllık tarihi olan taşların ruhunda aradı" (Jurtbay 3) diyerek düşüncelerini paylaşmıştır. Yazarın

kendisi, “Kül Tigin” anıtı sayesinde, halkımızın tarihî bilincinin yeni bir boyut kazanacağını düşünüyorum” (Zakenoğlu, *Mängitas* 9) sözleriyle eseri yazma amacını okuyuculara belirtmiştir.

Sanatsal Metin İçinde “Ebedî Ülke” Kavramını Uygulama Yolu

Yazar T. Zakenoğlu'nun “Bengütaş” romanında 6. – 8. yüzyıllarda Türk kabilelerinin kağanı olan Bilge Kağan ve veziri Tonyukuk'un Yollug Tigin'e ebedî bir ülke kurma hayali hakkındaki düşüncelerini bir taşla yazdırması interaktif ve sanatsal bir detay olarak kullanılmıştır. Yazar romanı “Bilge Kağan”, “Tonyukuk” ve “Kül Tigin” anıtlarındaki insanların başka ülkelere bağlı olmadığı, ülkeyi iç ve dış düşmanlardan korudukları, olumsuz tutumları bıraktıkları, insanları adalete, birliğe davet ettikleri fikirlerine dayanarak yazmıştır. Roman kahramanı Erkebulan, Göktürk kağanı Bilge Kağan'a benzetilen bir hayali kahraman ile bir diyalog kurmaktadır. Bu hayalet eski devirlerin hikâyelerini anlatmaktadır. Okuyucu adeta “Ebedî Ülke” kurmayı hayal eden eski Türklerin dönemine bir geziye çıkmaktadır. 21. yüzyıldaki çeşitli olaylar ve 6. – 8. yüzyıllardaki Türk Hanlığı olayları paralel olarak anlatılır.

T. Zakenoğlu'nun “Bengütaş” adlı romanında “Ebedî Ülke” kavramı dokuz yerde bulunmaktadır. Yazar romanının bir kısmında Türkler dönemindeki kağanların hayalini kurdukları “Ebedî Ülke” kavramının ütopya olduğunu söyleyerek kendi düşüncelerine karşı çıkmaktadır. Eserinde derecelendirme yöntemiyle Türk halkının sonsuzluğu fikrini, Kazakistan'ın bağımsız bir devlet olması gerçeğiyle bağlar “...Bugünkü Kazak devleti, 2. Göktürk Devleti topraklarında yer almaktadır. Bin iki yüz yetmiş yılın geçmesine rağmen Kazaklar hiçbir yere gitmedi. ... Kazakistan, o güçlü devletin 20. yüzyılda tekrar canlanmasıdır” (Zakenoğlu, *Mängitas* 17-18).

Yazar, sanatsal kişiliğiyle birlikte eski yazıları okuyabilen bir tarihçidir. O, Eski Türklerle ilgili tarihi bilgileri Çin arşivlerindeki kaynaklardan araştırıp, onları romana eklemiştir. Yazara göre, bugün dünya haritasında yüzölçümü bakımından dokuzuncu sırada olan Kazakistan devletinin temeli Göktürk döneminde atılmıştır. Araştırmacılara göre; bu düşüncenin bir kanıtı da Eski Türklerin yaşadıkları bozkırlara günümüzde yalnızca Kazakistan devletinin tamamen yerleşmesidir. “Şükürler olsun, bugün biz, Türk'ün atayurdu olan

topraklarda dünyaca tanınan Kağanlığımızı kurduk ve onun geçmişi ile geleceğini devam ettirebilecek bilge lidere sahibiz!" (Zakenoğlu, *Mängitas* 24).

Roman metninde 6. – 8. yüzyıllarda "Kazak" isminin bulunmamasına rağmen, yazar o sırada devlet sembollerinin ve bugünkü Kazak devletinin temelini o zamanda oluştuğu fikrini anlatır. Okuyucu okuduğu satırlardan yazarın Türk halkının ve Kazak milletinin temsilcisi olmaktan gurur duyduğunu hisseder.

Romanın "Eski Dünya" başlıklı bölümünde yazar, müzede Bilge Kağan'ın ruhu giren taş ile roman kahramanı Erkebulan'ı konuşturmuştur. Eski çağ ve 21. yüzyıl bir araya geliyor ve konuşuyor. Kazak Türkleri'nin temsilcisi Erkebulan, ülkedeki durumu anlatır. Moğolistan'da Orhun ve Yenisey nehirleri boyundaki eski anıtların çoğunun keşfedildiği bilinmektedir. Eski Türk dönemine ait eserlerin bu bölgelerde bulunması, onların bu topraklarda yaşadıklarının en büyük kanıtıdır. Roman içerisinde Erkebulan'ın her biri bugün ayrı bir devleti olan Türk halklarını, onların bugünkü durumlarını Bilge Kağan'ın ruhu girmiş taşa anlattığını görüyoruz.

Erkebulan'ın halkta o eski bozkurt benzeri davranışların azaldığını, dünya çapındaki tuzaklara, tehdit oluşturan ülkelere karşı mücadele etmeye güçlerinin kalmadığını üzgünce anlattığını da görmek mümkündür. Ona göre, – Türk halkı tekrar bir araya gelirse bozkurt gibi güçlü olacaktır. Fakat Erkebulan'ın Kazak halkının her durumda da eski Türklük hayalini gerçekleştirmeye çalışmasını bildiğini de sözlerinden anlıyoruz.

"Atalarım, Ebedî Ülke kurma hayaliniz bugün bizim de hayalimizdir" (Zakenoğlu, *Mängitas* 32) diyor eserin kahramanı Erkebulan. Burada yazar, "Ebedî Ülke" kavramıyla ilgili sanatsal düşünceleri, psikolojik diyalog biçiminde, kahramanın sözleriyle ifade eder.

Yazarın bilincinde bozkurt sembolü, Türk boylarının manevi dünyasının temsilinde önemli bir rol oynamaktadır. Mit, halk edebiyatı türlerinde, Türklerin cesareti ve gücü bozkurt ile karşılaştırılır. "Bengütaş" adlı roman da bozkurt kahramanlık ve cesaret sembolü olarak kullanılmıştır.

Araştırmacı A. Askoldov, sanatsal kavramın yer değiştirme etkinliğinin sembolizme has olduğunu belirtir. "...Konsepti yerine getiren sembol, bazen önceden bildirmek, belli bir şeyi yapabilmeyi bir sembolüdür" (269). "Ebedî Ülke" kurmayı hayal eden eski Türk milleti, bozkurt gibi büyük bozkırlarda

yaşayan, rızkını evinden uzakta arayan cesur, güçlü ve göçebe insanlardı. Günümüzde ise Kazakların eski bozkurt davranışlarından eser kalmadığı, sadece ruhu kaldığı düşüncesini sembolik yol ile anlatır.

Erkebulan'ın bugünkü durumunu üzgün bir halde anlattığı bölümde yazar, Astana'daki müzede bulunan taşları konuşturmuştur. İki kahramanın konuşmasından; okuyucu, bozkurdun Kazakların manevi dünyasında önemli bir yere sahip olduğu gerçeği de dâhil olmak üzere, genel Türk kültürü hakkında sanatsal ve bilimsel bilgiler edinir. "Türkün kutsal topraklarında, atayurdunda yaşayan, gök bayraklı ülkeniz de Güneş, Ay ve Toprak Ana ile sonsuza dek var olacaktır. Türkün kutsal topraklarını ve suyunu sahibi bozkurt korur" (Zakenoğlu, *Mängitas* 32).

Yazar, Türk milletinin bilimsel sistemini kendinde barındıran bol bilgiyi romanda sadece iki cümleyle anlatabilmektedir. Bozkurt sembolünün "Ebedî Ülke" kavramının sanatsal yapılarından biri olduğunu söylemek mümkündür. Yazar taşın can verme aracılığıyla, Bilge Kağan'ın ağzından mavi bayraklı Kazakistan'ın dünyada sonsuza dek var olacağı umudunu yansıtır. Romanın Erkebulan ile Bilge Kağan arasındaki diyalog kısmında yazar, hayal gücünü çok iyi şekilde kullanmıştır. Bununla birlikte yazar, okuyucuya Astana şehrinde bulunan müzede bulunan balbalların Moğolistan'dan getirildiği ile ilgili bilgiler de vermektedir. Bengü taşlara can vererek onları Türk kağanı adına konuşturması, yazarın olağanüstü hayal gücünün göstergesidir. Yazarın bu olağanüstü hayal gücünü onun ustalığı saymak mümkündür. Okuyucu diyalogun sonunda eski Türk tarihini ve 21. yüzyılın durumunu iyi bilen taşın Bilge Kağan'ın ruhunun bir göstergesi olduğunu anlar.

Türk kabilelerinin bozkurdu totem olarak görme geleneği, yazarın hafızasındadır. Bozkurdun Tanrı'nın yeryüzündeki gölgesi olduğuna inanır yazar için totem çok kutsaldır. "Bozkurt olmasaydı, Türkler çoktan yeryüzünden silinip giderlerdi" (Zakenoğlu, *Mängitas* 108). Eserde Türk kültüründeki bozkurt motifini dikkate alan bilinç yeniden canlanmıştır.

"Bengütaş" romanında "Türk Serçeleri" kavramı görülmektedir. O dönemde her sene kuzeyden kara serçeler geldiğinde, Çinliler "Türk serçeleri" geliyorlar diye korkmaya başlıyorlarmış. Yazar, eserinde serçelerin arkasından binlerce atlı Türk'ün geldiğini ve Çin topraklarını yağmaladıklarını öne sürmektedir. Atlılarla birlikte kara serçeler de uçup gitmektedir.

Bu nedenle Çinliler Türk çocuklarını kara serçelere, yetişkinlerini ise kuzgunlara benzetmişlerdir. “Bengütaş” romanında ise Türk halkının kahramanlığı ve cesurluğu bozkurda benzetiliyor. “Türkler bozkurt gibi yaşar ve kendilerini bozkurt gibi korurlar. Sonunda da bozkurt gibi ölürler” (Zakenoğlu, *Mängıtaş* 80). Bu romandan alınan metinde benzetme yönteminin kullanıldığını anlamak mümkündür.

Türk halkının kökenlerinin bozkurt ile bağlı olduğunu belirten çok sayıda tarihi efsane, mitler vardır. Bu mitlerin halk arasında günümüze kadar süremesi, hatta son zamanlarda daha da popüler olduğu bilinmektedir. Halk arasında bu mitolojik anlayışın günümüze kadar yaşadığına, hatta önem kazanmaya başladığına hayat tecrübemizle de şahit olmaktayız. Örneğin, “Türklerin ecdatları” adlı mitolojik anlatıda kurttan doğan İci-Nışıdu'nun ilk oğlunu Apanbu nesli han seçerek ona Türk adını verdiği bahsedilir (Auespayeva 50). Ayrıca “Aşına”, “Gökbörü”, “Gök Türkler” gibi mitlerin olay örgüleri farklı olmasına rağmen ana fikri Türklerin bozkurttan doğduğunu anlatır (Auespayeva, *Babalar...* 50). 21. yüzyıldaki Türk halklarının bir kısmının, Kazak halkının kültürel anlayışında kendi kökenini bozkurtla ilişkilendirecek eski Türk değerlerinin tekrar ortaya çıkmasında mitolojik eserlerle birlikte “Tonyukuk”, “Kültigin” ve “Bilge Kağan” gibi anıtlardaki dünyayı algılama biçiminin de önemli yerinin olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu mitolojik eserlerle birlikte günümüzde Türk topluluklarının çoğunun İslam dinini kabul etmesine rağmen, onlardan bazıları kendi davranışlarını, huylarını, cesaretlerini bozkurdun gücüne, inadına benzetmektedirler. Türk halklarının bozkurtu kült olarak görme anlayışları dini inançlarını olumsuz etkilemez. Yazar eserinde, antik Yunan ve Türk mitolojisinde bulunan “centaur” kelimesini kullanmıştır. Yarı erkek, yarı at olan centaur karakteri, Kazak edebiyatındaki değişmez karakterlerden biridir. *Bengütaş* romanında, yazar, “centaur” kelimesini kullanarak hayali “Ebedî Ülke” kurmak olan, hayatı atın üstünde geçen Kazak toplumunun yaşamı ve Eski Türklerin göçebe kültürünü okuyuculara hatırlatmaktadır.

Romanın sanatsal bağlamında “Kut” kavramı da vardır. “Kut” kavramı Türk halklarının dünya görüşünde her tarihî dönemde çeşitli anlamlarda kullanılmıştır. Örneğin, araştırmacıların bazıları kut kavramının Türk halklarında İslam dini kabul edilene kadar can, ruh anlamında kullanıldığını ileri sürerler (Biyazdıkoğlu 36). Bununla birlikte Kaşgarlı Mahmut'un “Dîvânı

Lugâti't-Türk'te", "Tonyukuk", "Kültigin" ve "Bilge Kağan" gibi Türk yazıtlarında "kut" kelimesi baht, zenginlik anlamında kullanıldığını görüyoruz (Biyazdıkova, *Baht* 37). A. Taşağıl'ın tarih araştırmalarında "Ebedî Ülke" kavramındaki ülke (il) kelimesi Türk Kağanlığında büyük bir siyasi yapı olan devlet kelimesinin yerine kullanılmıştır. "Devlet – Tanrı tarafından verilen kut olarak sayılır." (Taşağıl 369). Bundan dolayı ülkeyi Tanrı'nın buyruğuyla kağan, bey, aygucu, ügeler (kağanın yardımcısı) yönetmiştir. "Kağan Tanrı tarafından gönderilirdi yada cezalandırılırdı. Ayrıca onların anlayışına göre, yönünü kaybedip, yolundan sapan Türk milletini ve kötü kağanları Tanrı bazen cezalandırarak ellerinden devletlerini almış. Devletini kaybetmek Türkler için büyük bir kaygıdır." (Taşağıl, *Tarix* 374).

Kut hem de Tanrı'dan buyruk alan kağanların halkına karşı sorumlulukları ve görevleri olmuştur. "Kültigin" yazıtında: "Tanrı öyle buyurduğu için, kutum, talihim olduğu için ölecek olan halkı dirilttim. Çıplak halkı zengin, az halkı çok kıldım. Devleti iyi kıldım. Dört bucaktaki halkları kendime tabi kıldım. Türk halkını düşmansız kıldım." (Ahmetoğlu, *Âdebi* 124) satırlarıyla verilmiştir. Araştırmalardaki "kut" kavramının açıklamaları onun baht, can, ruh, rızık ve bolluk, mutluluk, bereket, ülke yöneticisi, sevinç, neşe gibi anlamlarda kullanıldığını göstermektedir. Eski Türklerin anlayışında "kut'un sadece Tanrı tarafından verildiğine dair bir algı mevcuttur.

Türk halkının anlayışına göre, halkın mutlu yaşamı, huzuru, demokrasiye dayalı politik iktidar görüşü ile bağlantılıdır. Türk halklarında, kut kelimesinin Tanrı'nın armağanı olduğu anlatılır. T. Zakenoğlu tarafından yazılan "Bengütaş" romanındaki Eski Türklerin başkenti olan Ötüken şehri kutsallığın ve halkın zenginliğinin simgesidir.

Ötüken Türk halkı için bir mutluluk mekanıdır. "Kül Tigin" anıtının sol tarafında (K1 4, 1-14): "Bu sözümde yalan yok. Türk kağanı Ötüken'de oturursa, ülkede gam olmaz... Ötüken'de kervanları yollayıp oturursan sende gam yok. Ötüken'de oturursan, bengü el olacaksın. Türk halkı, sen aç da kaldın; tok da oldun. Aç olduğunda tok olmayı anlamadın. Bir doysan bir daha hiç aç olmayacak gibi oluyorsun sen" (Ahmetoğlu, *Âdebi* 124) satırlarından Türklerin güzel yerde yaşadıklarını anlamak mümkündür.

Bununla birlikte, Kaşgarlı Mahmut'un eserinde Ötüken, Orhun ve Selenga ırmaklarının arasında yer alan, halkı birlik olmaya, barış içinde yaşamaya

davet eden, doğası güzel ve güvenli yer olarak anılmıştır. “Kut” kavramı çerçevesinde “Ebedî Ülke” kavramının sanatsal ve bilimsel önemi artmaktadır. Ötüken gibi kut mekânı olan kavramlar, Türk edebiyatının çeşitli dönemlerine ait başka eserlerinde de bulunur. Mesela, Oğuz Kağan’ın soyuna dört asır boyunca mekân olan Ergenekon hakkında “Ergenekon” destanında; halkın mutluluğunun ve neşesinin, bereketinin kaynağı olan “Jeruyuk” hakkında Asan Kaygı’nın satırlarından görmek mümkündür. Filozof G. Yesim, Jeruyuk’un ulusal bir devletin kurulmasının ana fikri olduğunu belirterek, bu kelimeyi açıklamaya çalışmıştır.

Ona göre “jer” (yer), ulusal ideolojinin ana konseptidir; “uyuk” ise insanların, milletin, halkın birleşip bir devlet olması demektir. G. Yesim, Jeruyuk’un coğrafi olarak bugünkü Kazakistan Cumhuriyeti topraklarında bulunduğunu düşünmektedir (10). Asan Kaygı eserinde halk için en bereketli yer olarak Kazakistan’daki İdil ile Yayık ırmakları arasını belirtmiştir.

Her devirde, Türk halkının büyük isimlerine vatan olan, halk için kutlu mekan sayılan Ötüken, Ergenekon, Jiydeli Baysın, Jeruyuk gibi yerler 21. yüzyıldaki Kazak edebiyatında “Ebedî Ülke” kavramının temeli olarak düşünülebilir. Eski Türk kabileleri, aynı zamanda soyu için uğursuz olan yerlere de işaret etmişlerdir. Bunlar arasında Huanhe Nehri’nin (Sarıözen) Çin sınırına yakın üç dağı: Kulan Dağ, Börili Dağ, Şugay ve Ordos Ovası vardır.

Türklerin eski atayurdunu terk etmeleri için de sebepler vardı. Yazın yayla, kışın kışlak alanlarının Çin’e çok yakın olmasından dolayı, Türkler çok sayıda sorunla karşı karşıya kalırlardı ve bu durumlarda kan dökülürdü. Sınırda çok yakın oturduklarından dolayı Türklerin kağanlarının, beklerinin, erkinlerinin, şadlarının Çinli kızlara, altın ve gümüş takılara, ipek kumaşa kanmaları neticesinde Türk Devleti gücünü kaybetti, sonunda da Türk toprakları Çin İmparatorluğu’na dahil oldu. Çinliler Türk kızları ve kadınlarına, pahalı kıyafetler ve hediyeler vererek asıl hedeflerine ulaşmak için harekete geçmişlerdir. Bunun farkında olan Tonyukuk bilge ve İltiş Kutluk Kağan başkenti Ötüken’e taşımıştır.

Bereketli yer bulmanın sanatsal yöntemleri U. Dospanbetov tarafından 2004 yılında yayınlanan “Abılay’ın Beyaz Bayrağı” romanında başarıyla uygulanmıştır. Romanda Töle Biy, Ötegen Sabdenulı ve Dulat-Janıs boyundan çıkan Ötegen Ötekululu adlı kişileri “Jeruyuk’u” bulmaya gönderir. 18.

yüzyılda Kazak topraklarına her taraftan tehdit oluştuğu ve halk arasında kavgaların meydana geldiği zaman Töle Biy bir çözüm üretmiştir. İki kahraman Amuderya Nehri'nden, Afganistan ve Kafkasya'ya kadar olan yerleri gezip gördükten sonra Töle Biy'e anlatır. "Kardeşlerim, kardeş ülke, altı Alaş'ın erleri! Yarım dünyanın kayalık dağları ve taşlarında yorularak yer arayan erlerimiz haklı! Dünya'nın en bereketli yeri Alatau ve Karatau'dır! Onlardan sonrası Jetisu! Jeruyuk, bereketli yerler işte buralar!" diyerek Töle Biy'nin konuştuğu zaman, gökyüzü cam gibi kırılıp da halkın üzerine çökecek gibi olmuştu" (Dospanbetov 413). Yazarın kendi bakış açısıyla "Ebedî Ülke" kavramının temel yapısı genişledi ve Alatau, Karatau, Jetisu topraklarıyla doldu.

Manevi Değerler Bağlamında "Ebedî Ülke" Kavramının Yeniden Yapılandırılması

"Bengütaş" romanında, "Ebedî Ülke" kavramının sanatsal içeriğini kahramanlar arasındaki birlik, barış, merhamet hakkındaki konuşmalarından görebiliriz. Roman kahramanı Tonyukuk'a göre, her şeyden önce ailesine iyi davranan insan ülkesine de yardım eder. Yazar, Türk halkını birleştiren temel değerlerden birinin göçebe kültürü olduğunu anlatır. "Batıda Temirkapıktan doğuda Kıdırhan ovasına kadar yer alan büyük bozkırdan birlikte göç etmeseydik, birbirimize merhametli olmasaydık, hayvanlarımıza iyi bakmasaydık, büyükleri dinlemeyip küçüklere şefkatli olmasaydık Türk milleti çoktan yok olurdu" (Zakenoğlu, *Māngıtas* 140).

Bu makalede incelenen "Ebedî Ülke" kavramı, metin içerisinde millî değerler bakımından değer kazanmıştır. 6. – 8. yüzyıllardan 21. yüzyıla kadar Kazak halkı büyüklere saygılı, küçüklere şefkatli olmasaydı, toplumda birbirleriyle barış içinde yaşamasaydı, aralarındaki birliği muhafaza etmeseydi, "Ebedî Ülke" yani bağımsız bir devlet kuramayacaklarını yazar anlatmaya çalışmıştır. Kazak toplumu bu değerlere büyük önem verdikleri için, "Ebedî Ülke" kurma arzusu 21. yüzyılda da güncelliğini korumaktadır.

6. – 8. yüzyıllarda tüm Türk milletinin ana düşmanı Çin'di. Ayrıca, Türk kökenli olmalarına rağmen bir araya gelmeyen Türkes, Yenisey Kırgızları, Oğuzlar diğer Tibet halkları, Kıtan gibi iç ve dış düşmanları ile birleşerek ya da tek başlarına saldırı yaptıkları bilinmektedir. Türklerde düşmanı mağlup edecek Tengri'nin hediyesi olan güç de, börü ruhu da, at ile zırh da var-

dı. Ama Türklerin soyunu Çinileştiren, başka halkın dilini ve dinini kabul ettiren, milli kimliğini unutturan, en son olarak da Göktürk Devleti'nin çöküşüne sebep olan iç kavgalar, adaletsizlik, ihanet, kıskançlık ve taht için olan kavgadır.

V. Karasik ve G. Slyshkin'in çalışmalarında kültürü yansıtan dilsel ve kültürel kavramların değer niteliği ile karakterize edildiği yazılır (Karasik vd. 13-14). Eser, kültürün önemli bir unsuru olduğundan ve sanatsal metinde, milletin ve halkın büyük kültürel anlayışı şifrelediği için, araştırmacının bu fikrini doğru buluyoruz. "Ötüken'e geri dönüp, o toprakları kendi gözlemlerimle görmek, doğuda Kitan ve Kogur ile batıda Tibet, Tabgaç kabileleri ile barış içinde yaşamak benim hayalimdir. O günleri görsem, Göktürk Devleti'ni ebedî ülke edebilsem gözüm açık gitmem", dedi yanına gelip oturan Kulli-Çora bakarak" (Zakenoğlu, *Mängitas* 365). Devletin bağımsızlığını uzun süre boyunca korumak için, birlik, barış, özgürlük değerlerine bağlı kalmanın gerektiği açıktır. Bu değerleri oluşturmak, halkın hayatı boyunca, toprağa, dile, insanlara verdiği değerler ile eşit tutmak son derece önemlidir.

Göktürk Devleti döneminde birlik gibi değerlerin zayıfladığını, liderlerin eksikliklerini gören Tonyukuk ve Bilge Kağan gelecek nesile örnek olsun diye öğüt, nasihat sözlerini deri, ağaç, kağıda değil taşa yazmıştır. Bunu taş üzerindeki yazıların, yüzyıllar boyunca doğa olaylarına karşı durabileceklerini, sonsuza dek silinmeyeceklerini, bengu taş olacaklarını düşündükleri için yapmışlardı.

Yazıtların bilimsel anlamı da budur. Türk halkının insanlara ve gelecek kuşaklara nasihat olarak bırakacakları sözleri Türklerin kendi tarafından değil, aksine ata düşmanı olan Çin imparatoru tarafından seçilen bir usta tarafından yazılmıştır. Ülkesi için doğan, halkını ve ülkesini son nefesine kadar koruyan cesur erlere düşmanları bile saygı duymuş, ve dertlerine ortak olup, mektup yazmışlardır. Romanda Çin imparatoru olarak gösterilen Tan Gauzon Bilge Kağan, danışmanı Tonyukuk ve Kül Tigin vefat ettiği zaman onlar için yazıtlar diktirmek amacıyla ustaları Türk ülkesine kendisi göndermiştir.

Romanda özel ilham ve heyecanla anlatılan yerlere sıkça rastlanmaktadır. Yazarın, Türk dünyasına, tarihine ve geleneklerine olan saygısı ön plana çıkmaktadır. Yazarın dünya görüşünün bu konuya çok yakın olması tarihi yerlerin (Çin başkenti Chang'an, Altay, Ötüken dağları, Huanhe nehri vb.)

önemini anlatmakta, Türk (Ilik, Kara, Kutluğ, Kapagan) ve Çin imparator, kral ve kraliçeleri (Tan Taizon, Tan Gauzong, U-Mei), alplerin siyasi ve tarihi kişiliğini okuyucuya tanıtmakta yardımcı olmuştur.

İkinci Göktürk Devleti'nin temelini oluşturan Kutluğ Kağan'ın baş heykeli de romanda sanatsal bir unsur görevini almaktadır. Modern bilim çevrelerinde, Türkolog K. Sartkocaoğlu'nun Kutluğ Kağan'ın başının heykelini Moğolistan'dan çalarak getirdiği hakkında sözleri vardır. Bazı röportajlarında bilim adamının kendisi de bunu kabul eder. Eserlerinden anladığımız gibi, bu heykel Kutluğ Kağan'a ait anıt kompleksini kazarken bulunmuştur.

Yazar, Kazak devletinin, Tundra bölgesinden başlayarak, Pamir, Bulanay, Korgaljin-Tengiz dağlarının, Şu ve Talas nehirlerinin güney kıyılarında eski Türklerin yaşadığı topraklarda yer aldığını ileri sürmektedir. Roman, çoğunlukla İkinci Göktürk Devleti dönemindeki tarihi olayları içerir ve Astana'daki Mangilik El Kapısı'nın inşa edilmesi ile biter.

Eserin sanatsal önemine ek olarak, yüksek bilimsel ve tarihsel değerinden de bahsetmek gerekir. Yazarın, kelimelerle çizmekten ziyade tarihi gerçekleri okuyucuya sunma hedefini ön plana koyduğu görülmektedir. Buna, yazarın tarihi araştırmasıyla birlikte eski yazıları okuyabilecek kadar çeşitli dillere bilmesi sayesinde ulaştığı bilimsel başarıları kaynak olmuştur. O, hem yazar hem bilim adamıdır. Ancak, yazarın bu devrin önemli dönemlerini betimlerken kullandığı üslubu da dikkate almak gereklidir.

Romanda yazarın tarihi ve sanatsal derin düşüncelerini belirtmesinde kronotopik kategorinin önemi oldukça büyüktür. Yazar, bugün tarihsel alanda müphem olan 6. – 8. yüzyılların hikâyelerini anlatır, örnekleme, görselleştirme aracılığıyla 21. yüzyılın okuyucularına sunmaktadır. “Her yazar, kendisine fiziksel, duygusal, ahlaki ve entelektüel açıdan yakın olanı eserlerine yansıtmak istediğinden bu eserlerden yazarın düşünceleri, hayal gücü, dünya görüşü ve dünyayı nasıl kabul ettiği anlaşılır” (Temirbolat 14). Anlatıdaki statik (sabit) ve dinamik (hareketli) gelişmeler genellikle Göktürk Devleti'nin yeniden ikinci kez kurulmasını anlatır. Çağın ruhu hissettirilerek zafer ve şiddetli mücadelesiyle büyük bir devlet oluşturan Türk kağanlarının hatalarından ders almaya teşvik eder. Okuyucu o dönemin tarihsel gerçekliğini, resmini algılayabilir. Bu açıdan yazar, okuyucuya iyi bir resim çizmiştir.

“Kahraman” Kavramı İçindeki “Ebedî Ülke” Kavramının Önemi

N. Volodina, kahramanı konseptin bir türü olarak görmüştür (Volodina 20-21). Kelime dünyasındaki kültürün, diğer folklor literatüründe rastlanmayan, benzersiz, değişmeyen karakterler ve kahramanların çeşitlerinin ulusal kavramsal alanı geliştirdiği bilinmektedir. Aynı zamanda, biz de kahraman kavramını “Ebedî Ülke” sanat kavramı alanında göz önünde bulundurmaya istiyoruz.

Modern Kazak nesrinde, günümüzdeki Kazak topraklarında devlet kuran ve özel bir yasa, kültürel ve manevi değerler oluşturan Türklerin kahramanları olan kağan, beğ, alpların başkahraman olduğu romanlar neredeyse hiç yoktur. Bu tür eserler arasında sadece yazar Tursınhan Zakenoğlu'nun *Bengütaş* adlı romanından bahsedebiliriz. Romanda İlik, Tay, Kara, Nizek, İnan, Kutluğ, Bilge Kağanların, zekâsı ve diplomatik becerileri ile tarihte kalan Tonyukuk, Kül Tigin, Ümbe, Moşak, vb. karakterlere yer verilmektedir. Türk dünyasının kağanları ve kahramanları, halkın özgürlüğünü ve bağımsızlığını kişisel çıkarlarının üstünde tutmuştur. Türkolog K. Sartkocaoğlu'na göre, “Ebedî Ülke” fikrinin kurucusu Türk kağanının veziri ve danışmanı Tonyukuk olmuştur (Sartkocaoğlu 10). Yazar, eserin küçük bir bölümü vasıtasıyla, okuyucuya Kazakça ulusal şarkıların bilimsel içeriğinin sanatsal yorumunu açıklamaya çalışmıştır. Dombra ezgisinin etkisi ile eski Türk toplumunun göçü betimlenmiştir. Tonyukuk'un yüksek katlı kağan sarayının önünde oturması, İlateriş, Kapagan, Bilge Kağanlar ve Kül Tigin'in savaş silahları ve kıyafetleri tasvir edilmiştir. Edebiyattaki nadir kahramanları ve onların isimlerini duyduğumuzda yazar T. Zakenoğlu'nun *Bengütaş* romanındaki kahramanları hatırlıyoruz. Böyle seçkin kahramanlar dünya edebiyatında, özellikle de Türk topluluklarının eserlerinde çokça bulunmaktadır. Örneğin, Türk yazarı Hüseyin Nihal Atsız'ın “Bozkurtlar” adlı romanında bunu görmek mümkündür. Ancak, Kazak yazar T. Zakenoğlu'nun sanatsal bilgisinin yarattığı Tonyukuk, Bilge ve Kül Tigin gibi kahramanlar okuyucuların akıllarında kendi özellikleri ile kalmaktadır. “Kalbi nurla dolu yaşlı bir adam (Tonyukuk – yazar) tüm çevredeki insanlara memnuniyetle bakıyor” (Zakenoğlu, *Mängitas* 21). Romanın bu kısmında yazarın kahraman Tonyukuk'u mutlu ve memnun olarak göstererek “Ebedî Ülke” hayalinin Kazak topraklarında gerçekleştiğini, Kazak'ların bağımsız bir devlet kurduğunu anlatmak istemiştir.

Romandaki Tonyukuk ile ilgili olaylar zinciri, onun on üç yaşında eğitim almak için Çin'in (Tabgaç) başkenti Chanan'a gittiği an ile başlar. Taiyuan'da doğmuş, çocukluğu Kuzai tepelerinde geçmiş olan Tonyukuk, Çin'in başkenti Chanan'da eğitim görmüştür. Görüşmelerden birinde yazar, Tonyukuk karakterini yaratmanın kolay olmadığını dile getirir.

Yazar Bilge Kağan'ın doğumunu, Türk topluluklarının bereketli zaman içinde yaşayan dönemi ile paralel olarak gösterir. "Aynı yıl (683'te – yazar) yaz aylarında Börili Dağı'nın eteğinde, at ve beyaz koyunlarla dolu ovada, temiz havasından soluyarak ve tatlı suyunu içerek bir erkek çocuk doğdu. Adı Börili-Oğlan idi. Daha sonra bu çocuk bütün Türk halkını bir bayrak altında birleştiren Bilge Kağan olarak bilinmiştir" (Zakenoğlu, *Mängitas* 234). Yazar, okuyucuya Bilge Kağan şeklindeki kahramanı dünyaya geldiği andan itibaren anlatır. Gelecekte ülkenin gelişmesinde büyük rolü olacağı çocukluğunda belirlenmiştir. Kül Tigin ismi "Kağan'ın büyük oğlu" anlamına geliyor. Kül Tigin'in kahramanca görüntüsü Türk ordusunun, Çin savaşında tüm atlar ve develeri ele geçirmesi sırasında okuyucunun karşısına çıkacaktır. Türk askeri ile Çin topraklarına giden on üç yaşındaki Kül Tigin'le ilgili olaylar, derecelendirmeye tanımlanmıştır.

Romanda, ebedî bir ülke kuran Türklerin dini imgelemesini ve inanç sistemini yansıtan olaylar da anlatılmıştır. Mesela, babasının kardeşi Kapağan Kağan'dan sonra, Kül Tigin'in kardeşi Börili Oğlan (Kağan olana kadar kullanılan öz adı – yazar), yeni Türk kağanı olarak seçilmiştir. Bilge Kağan'ın emriyle danışmanı Tonyukuk, Kül Tigin ile birlikte, Yenisey Kırgızlarını, Türgişleri, Kıtanları ve küçük boyları fethederek Türk kağanına tabi kılar.

Az sayıda askerle iç ve dış düşmanlarını yenmenin bir yolunu ararken, bir falcının sözünü dinleyen düşmandan korkmayan bir yiğidini feda eder. Genel olarak, romandaki olaylar, Türk Kağanları onurlarına saygı göstermeyen temsilciler ve yabancı elçileri kurban etme konusunda dini bir geleneğe sahip olduğunu kanıtlıyor. "Kutsal Altay Dağları, Kök Tengri Türk halkının kutsal topraklarını destekledi. Köl-Şubar gibi kahramanların ruhu destek verdi. Kurbanlık kabul edildi. Bu büyük bir zaferdi" (Zakenoğlu, *Mängitas* 391). Bu Kül Tigin'in emri altındaki Türk ordusuna tehdit oluşturan Türgiş boyunun yenilgisiydi. Bununla birlikte, Türk inanç sisteminde Tanrı sözü, modern İslami anlayıştaki Yaradan kavramına denktir. Turan bozkırlarında

İslam'ın kurulmasından önce "Tanrı" kelimesi kullanılmıştır ve hala kullanılmaya devam etmektedir.

Yazar, esere "Bilge Kağan", "Tonyukuk" ve "Kül Tigin" yazıtlarındaki metin parçalarını eklemiştir. "Kül Tigin" anıtının bir kopyasının Astana'daki Kazakistan Müzesi'ne devredildiği anda, Kazakistan'ın ilk Cumhurbaşkanı N. Nazarbayev'in bütün halkı bu olay sebebiyle tebrik ettiği ana da rastlanmaktadır.

"Bilge Kağan" ve "Kül Tigin" anıtlarındaki "Türk, Oğuz beğleri, boyları! İşittin: Üstte gök basmasa, alta yer delinme Türk boyları! İlini ve töreni kim bozabilecekti? Türk boyları! Vazgeç, pişman ol!" (Zakenoğlu, *Mängitas* 25) metnini yazarın az bir değişikliğe uğrutup kendi eserinde kullanması ve onu başka kahramanlar tarafından değil Devlet büyüğü tarafından söyletmesi karmaşık tarihi olayı okuyuculara anlatmak istemesindedir.

Türk halkı, özellikle de kağan ve danışmanları arasındaki anlaşma, birlik, dayanışma değerlerinin zayıfladığı, Çinlilerin kut ve kadınlarına göz koyduğu zamanda Göktürk Devleti'nin çöküşü tarihine işaret eder, tarih sahnesinden Göktürk Devleti'nin kaybolduğu zamanı gösterir.

Yazar, "Ebedî Ülke" kavramının anlamını, Türklerin bozkırda saltanat kurdukları dönemde aramaktadır. Uçsuz bucaksız topraklara sahip olan Türk halkının kahramanlık ruhunu ve kahramanları okuyucunun hissetmesini sağlamak için, kahraman olarak Kazakistan'ın Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev ve dönemin Başbakan Yardımcısı İ. Tasmağambetov'u kullanır. Her iki karakter de Türklere, Kazak dünya görüşüne bakış açısı yakın, gelecek ve ruhsal değerlere bağlı, halka örnek kişi olarak yansıtılmaktadır.

Sonuç

Eski Türkler yıllar boyunca devlet halinde yaşamış ve devletlerini hep kendileri kurmuş kendileri yönetmiştir. Gerek olduğunda devlet için savaşmış, fakat esir olmamak için canlarını bile vermiş, komşu halklarla sık ilişki içinde olarak onları gerektiğinde kendisine tabi etmiştir. Türklerin bu toprak sevdası tarih boyunca nesilden nesile geçmiştir. Bugün dünyadaki 6 bağımsız Türk cumhuriyeti eski Türk Kağanlığı'nın topraklarında kurulmuş olan devletlerden çok da farklı değildir. Zakenoğlunun eserinden de bunu görmekteyiz.

Zakenoğlu sadece bir roman veya hikaye yazarı değildir, o, aynı zamanda Kazakistan'ın meşhur tarihçilerindedir. Göktürk tarihini Çince kaynaklardan okuyabilen Zakenoğlu Pekin Milletler Üniversitesi'nden mezun olduktan sonra Göktürk tarihi ile ilgili araştırmalara yönelmiş, “Unutulan Cumhuriyet”, “Orhun Abidelerinin Çince Metinleri”, “Taşlardaki tarih: Orhun yazıtlarındaki Çince metinler” gibi araştırma kitapları yayınladıktan sonra Kazakistan'da ders kitaplarına “Çin edebiyatı” bölümlerini yazmıştır.

Bundan önce yayınlanan “Bozkurtların gözyaşları” romanı Kazakistan Kültür Bakanlığı ödülüyle terfi edilmesi yanısıra “Gülbarçın” ve “Balkan dağına varanlar” hikayeleri de edebiyat çevreleri ve halk tarafından beğeniyle karşılanmıştır.

Yazar Tursınhan Zakenoğlu'nun *Bengütaş* romanında Göktürklerin fetret dönemini işleyen yazar “Ebedî Ülke” kavramının birçok sanatsal yapısını içerir. Yazar, “Ebedî Ülke” kurmayı hayal eden eski Türk halklarını ve onların bir parçası olan Kazak halkını bozkurda benzetmektedir. Kurtların dayanıklı, güçlü, cesur olması, özgürlüğü seven, kendine has yönleri, Türk halklarının yönleri ile karşılaştırılarak betimlenmiştir. Eserde, bozkurt 6. – 8. yüzyıllarda ve daha sonraki çağda yaşayan Türk halklarının cesaretinin sembolü olarak gösterilmektedir. O, eserinde Türk halklarının vatan sevdasını göstermekle yetinmemiş, Türklerin aile kültürünü, doğayla ilişkilerini bugünkü güne kadar nasıl koruduklarını, günümüz Kazakistan örneğinde göstermeye çalışmıştır. Kazak devletinin eski Türk kağanlığının torunu olduğunu Kazak töresinin bu ecdatlardan geldiğini her cümlede anlatmaya çalışmış ve bununla da ona sanatsal bir süsleme eklemiştir. Yazar, entelektüel, ruhsal-ahlaki ve fiziki potansiyeli olan güçlü bir ulusun bağımsız bir devlet kurabileceğine inanmaktadır. Bağımsızlık, birlik, vatan, devlet, sadakat, cömertlik, büyüklere saygılı, küçüklere şefkatli olmak gibi Türk halkının ulusal değerleri hakkında sanatsal düşünceler de “Ebedî Ülke” kavramının romanda yer alan içeriğini genişletmektedir. Burada yazar, insanların yaşam pratiğinde manevi değerleri takip etmesi durumunda devletin gelişmesine zarar vermeyeceği fikrine bağlı kalmaktadır.

İşte bu açıdan Zakenoğlu'nun eseri günümüzde aktüelliğini korumakta olup daha genç nesiller için önem taşımaktadır. Tarih ve kültürü edebiyatla süsleyen Zakenoğlu Türk halkı için aslında sadece bir kitap değil sanatsal bir kaynak ortaya çıkarmıştır. O, eski Türk kağanlığı ile modern Kazak devleti-

ni kıyaslamakla da farklı bir rota çizmiş, bu kıyası aile bağları ile bağlayarak Kazak edebiyatına örnek olmuştur. Buna yazarın eski dilleri bilmesi arşivlerden haberdar olması da yardım etmiştir. Zakenoğlu'nun *Bengütaş* eseri Kazak edebiyatının değil, Türk topluluklarının tarihi ve edebiyatının önemli bir parçası olma özelliği taşımaktadır.

Yazarın "Ebedî Ülke" kavramını yansıtan düşünceleri, bağımsızlık isteyen ve bu yolda hizmet eden eski Türk boyları ve Kazak halkının devlet liderleri imajına dayanarak güncelliğini yitirmemiştir.

Romanın yazarı eski Türk boyları döneminde ortaya çıkan "Ebedî Ülke" kurma ülküsünün günümüzde bağımsız Kazakistan'da gerçekleştirildiğine dair edebî fikrini eserinin temeli olarak ele almıştır. Romanda edebî bir unsur olarak kullanılan "Kül Tigin" abidesi eski Türk devri ile günümüz Kazakistan arasındaki manevi bir bağlantıdır. Yazar kendi hayal gücüyle iki tarihî döneme seyahat etmektedir. Eserde 6. – 8. yüzyıldaki Türk boylarının yaşadığı dönemle 21. yüzyıldaki Kazakistan toplumundaki betimlenen olaylar silsilesi eski Türk dünya görüşündeki "Ebedî Ülke'nin" günümüzdeki Kazakistan Cumhuriyeti olduğuyla ilgili edebî ülküyü öne sürmektedir. Yani, yazarın edebî hayal gücüne göre eski Türk boylarının "Ebedî Ülke" ile ilgili hayali gerçekleşmiştir. Romandaki olaylarla ilgili tarihî vesikalar okuyucuya Türk halklarına dair yeni bilgiler sunmaktadır.

Modern Kazak nesrinde, günümüzdeki Kazak topraklarında devlet kuran ve özel bir yasa, kültürel ve manevi değerler oluşturan Türklerin kahramanları olan kağan, beğ, alplerin başkahraman olduğu romanlar neredeyse hiç olmaması eseri bizim için ayrıca bir özel kılmaktadır. Yazar eserine tarih açısından Kazak milleti için önemli olan kahramanları da ekleyerek eseri okuyan genç tarihi ve edebiyatçılar için de önemli bir iş görmüş bu kahramarı Kazak gençliğinin tanınması için onlara edebi rol yüklemiştir.

Açıklamalar

- 1 Tursınhan Zakenoğlu – yazar, tarihçi. 1962 yılında Çin'e bağlı Altay Bölgesi'nde doğmuştur. Türkoloji konusunda 150'den fazla makalenin, "Taşlardaki Tarih: Orhun Yazıtlarındaki Çince Metinler", "Oyratnama: Jongar devletinin oluşumu, gelişimi ve yıkımı", "Çin edebiyatı" monografiler ve ders kitaplarının yazarıdır. *Balkan Dağına Varanlar, Bozkurtların Gözyaşları ve Bengütaş* adlı

- hikayeleri ve romanları yayınlanmıştır. Eserlerinde Türk halkının yaşam koşulları, ideolojileri, politik ve ekonomik ilkeleri hakkında yazmıştır.
- 2 Makalede Kazakistan Cumhuriyeti'nin başkentinin adının "Astana" olarak kullanılmasının nedeni 1998 – 2019 yılları arasında şehrin resmi adının bu şekilde olmasıdır. 20 Mart 2019'da, ilk Kazakistan Cumhurbaşkanı Nursultan Nazarbayev'in onuruna Nur-Sultan olarak değiştirilmiştir.
 - 3 Makalede, 6. – 8. yüzyıl Türk kabilelerine ait "Bilge Kağan", "Tonyukuk" ve "Kül Tigin" anıtları, M.O. Auevov Edebiyat ve Sanat Enstitüsü araştırmacıları tarafından yayınlanan ve 20 kitaptan oluşan "Edebi Miras" dizisinin 1. Ciltindeki Kazakça versiyonu kullanılmıştır.

Kaynaklar

- Abdimanoğlu, Ömirhan vd. *Ejelgi jäne xandıq дәwir әдебиетинеги "Mängilik el" идеясы*. Kazak Üniversitesi Yayınevi, 2016.
- Ahmetoğlu, Şadıman vd. "Köne дәwirдеги әдеби ескерткіштер." *Әдеби жәдігерлер*, C. 20, Taimas Yayınevi, 2017.
- Askoldov, Sergey. *Konsept i slovo*. Academia Yayınevi, 1997.
- Auespayeva, Pakizat vd. *Babalar Sözü. Yüz ciltte*. C. 78, Foliant Yayınevi, 2011.
- Biyazdikova, Aliya vd. *Baht Kavramının Türk Algısındaki Görünüşü*. Ulağat Yayınevi, 2018.
- Dospambetov, Uzakbay. *Abılaydın aq twı*. C. 2, Samara-Print Yayınevi, 2018.
- Karasik, Viktoriya vd. *Bazovye harakteristiki lingvokulturnyh konseptov*. C. 1, Paradigma Yayınevi, 2003.
- Nazarbayev, Nursultan. "Qazaqstan Jolı – 2050: Bir Maqsat, Bir Müdde, Bir Bolaşaq". *Egemen Kazakistan*. 18 Ocak 2014.
- Nurdauletova, Bibiayşa. *Kognitivtik lingvıstika*. Almatı, 2011.
- Sartkocaoglu, Karjaubay. "Moңgol" Degen Sözdin Özi Tw Basta "Mängilik El" İdeyasınan Şıqqan". *Jebe*. 3 Ekim 2013.
- Stepanov, Yurii. *Konstanty. Slovar' russkoy kul'tury*. Moskova, 1997.
- Temirbolat, Alua. *Problema khronotopa v sovremennoy proze*. Tsenniye Bumagi Yayınevi, 2003.
- Taşagıl, Ahmet. *Tarix – adam oyınnı qazınası*. C. 10, Foliant Yayınevi, 2006.
- Volodina, Nataliya. *Kontsepty, universalii, stereotipy v sfere literaturovedeniya*. Çerepovets Devlet Üniversitesi Yayınevi, 2010.
- Yesim, Ğarifolla. "Qazaq Filosofiyası". *Kazak Edebiyatı*. 20 Haziran 2003.
- Zakenoğlu, Tursınhan. *Mängitas*. Dauir-Kitap Yayınevi, 2015.
- Zakenoğlu, Tursınhan. "Adebiportal." <http://adebiportal.kz/kz/news/view/2064>. 10 Haziran 2015, 13 Aralık 2021.

Artistic Representation of The Concept “Eternal Nation” in the Novel “Mangitas” by Tursunkhan Zakenuly*

Ainur Akhmetova**

Abstract

Today, the process of considering the category of concepts in foreign cognitive literature in artistic works is also relevant and important in the literary studies of Kazakhstan. The concept “Eternal nation” is one of the national artistic concepts that have a long history of formation, development and modernization in the Kazakh literature. It is believed that the etymology of the concept “Eternal nation” in the historical and literary-cognitive researches has started in the texts of the ancient Turkic monuments such as “Bilge kagan”, “Tonykuk”, “Kul Tigin” and others that belong to the VI-VIII centuries, and according to some ancient sources it is thought to have begun in much more later epochs. The novel “Mangitas” (“Eternal Stone”) by writer Tursynkhan Zakenuly contains a system of individual authoring images, symbols, metaphors, equations, a lot of figurative devices and etc., which create an artistic association on the concept of “Eternal nation”. According to the artistic decision of the author in the novel, the concept of “Eternal nation” is explained with the help of the conditional and figurative thoughts that the material and spiritual heritage of the nation belong to the nation till the end of the universe set by the Creator and they should be eternal. The implementation of the national, Turkic values and figurative system of characters in this novel is a representation of the concept of “Eternal nation”.

Keywords

“Eternal nation”, Kazakh novel, Turkic concept, concept of “Eternal nation”, artistic representation.

* Date of Arrival: 07 May 2019 – Date of Acceptance: 20 November 2019

You can refer to this article as follows:

Akhmetova, Ainur. “Tursinhan Zakenoğlu'nun Mangitas (Bengütaş) Romanındaki “Mangilik El” (Ebedî Ülke) Kavramının Sanatsal Sunumu.” *bilig*, no. 100, 2022, pp. 77-97.

This research is conducted within the scope of the project entitled “AP09259694 Modern Literary Science and Cognitive Paradigm”.

** PhD, M.O. Auezov Institute of Literature and Art Department of Literature and Fiction Journalism of the Period of Independence – Kazakhstan; Khoja Akhmet Yassawi International Turkish-Kazakh University, Eurasian Research Institute, Department of Society and Culture – Turkestan / Kazakhstan
ORCID: 0000-0003-0990-1182
qazakhmetova@gmail.com

Художественная репрезентация концепта «Мәңгілік ел» в романе Турсынхана Закенулы «Мәңгітас»*

Айнур Ахметова**

Аннотация

Рассмотрение категории концепта художественного произведения считается сегодня актуальной и важной тенденцией в литературоведении Казахстана. Концепт «Мәңгілік ел» в казахской литературе входит в ряд национальных художественных концептов, имеющих длительную историю формирования, развития и возрождения. В исторических и литературно-познавательных исследованиях считается, что этимология концепта «Мәңгілік ел» берёт своё начало в текстах «Білге қаған», «Тонькөк», «Күлтегін» и других древнетюркских памятниках VI-VIII веков, а в некоторых древних источниках считают, что она началась в более древних эпохах. В романе писателя Турсынхана Закенулы «Мәңгітас» встречаются много систем индивидуальных авторских образов, символов, метафор, сравнений и других средств изображения, вызывающих художественные ассоциации с концептом «Мәңгілік ел». В соответствии с художественным решением автора концепт «Мәңгілік ел» обобщается условно-образными художественными идеями, утверждающими, что до наступления конца света, намеченного Создателем, материальное и духовное наследие нации должно принадлежать ей самой – это категория вечности. Образная реализация национальных, тюркских ценностей и системы персонажей в упомянутом романе составляет репрезентацию концепта «Мәңгілік ел».

Ключевые слова

«Мәңгілік ел», казахский роман, понятие тюркизм, концепт «Мәңгілік ел», художественная репрезентация.

* Поступило в редакцию: 07 мая 2019 г. – Принято в номер: 20 ноября 2019 г.

Ссылка на статью:

Akhmetova, Ainur. “Tursinhan Zakenoğlu'nun Mangitas (Bengütaş) Romanındaki “Mangilik El” (Ebedî Ülke) Kavramının Sanatsal Sunumu.” *bilig*, no. 100, 2022, pp. 77-97.

Данное исследование было проведено в рамках научного проекта «AP09259694 Современное литературоведение и когнитивная парадигма».

** PhD, Отдел литературы периода независимости и художественной публицистики Института литературы и искусства имени М.О. Ауэзова; Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Евразийский научно-исследовательский институт, отдел общества и культуры – Казахстан

ORCID: 0000-0003-0990-1182

qazakhmetova@gmail.com

